

Чугаєвська А. В.,
старший викладач
кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту «Юридичний
інститут ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-5522-2693

УДК 343.8

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ ПРО АМНІСТІЮ

Анотація. У зв'язку з гармонізацією Україною національного законодавства з законодавством Європейського Союзу, значних змін зазнав інститут амністії. Так, із внесенням змін до КК України в 2011 та 2014 роках змін зазнали статті, що регулюють правові підстави застосування амністії. З прийняттям нового КПК України змінився порядок кримінального судочинства, у зв'язку з цим виникло багато теоретичних та практичних проблем розуміння й застосування цього інституту, які вимагають наукового обґрунтування та вирішення. Поряд з цим, процесуальний порядок застосування амністії, на жаль, чітко не передбачений в окремому законодавчому акті. Виникає ситуація, коли різні закони визначають різні елементи процедури, що, в свою чергу, значно ускладнює процес застосування амністії.

Метою статті є аналіз процесуального порядку застосування амністії в Україні, а також визначення переліку обставин (питань), які повинен встановити суд при розгляді та винесенні рішення про застосування амністії.

Здійснено аналіз процесуального порядку звільнення від відбування покарання на підставі Закону про амністію, визначено ключові проблеми, пов'язані з реалізацією амністії, та сформувані пропозиції щодо їх вирішення.

Процесуальний порядок застосування амністії автором розділено на кілька стадій: ініціювання питання звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією; розгляд питання про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією; перегляд рішення у разі його оскарження. Передумовою для її застосування завжди є набрання чинності Законом України про амністію, яким визначено категорію осіб, час, підстави для застосування та інші особливості застосування амністії.

При розгляді цього питання завданням суду є встановлення таких обставин: чи уповноваженою особою подано клопотання (подання) про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією; чи додано до клопотання (подання) всі необхідні документи, необхідні для вирішення питання. Якщо ні, суд повинен визначити, які документи і в кого необхідно втребувати; чи входить особа до переліку осіб, до яких може бути застосована амністія (в т.ч. чи не входить особа до переліку осіб, вказаних у ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» чи до інших категорій осіб, які визначені спеціальними законами про оголошення амністії); чи є підстави для застосування до особи амністії, викладені в спеціальному законі про оголошення амністії, у тому числі, які це обставини і якими документами

вони підтверджені; чи не заперечує особа проти застосування до неї амністії; наявність чи відсутність підстав, які унеможливають застосування амністії до особи.

На підставі проведеного дослідження автор доходить висновку, що процесуальний порядок загальної амністії в жодному законодавчому акті чітко не передбачений, а різні закони визначають окремо різні елементи процедури. Такий підхід не сприяє ефективному належному регулюванню цього питання, а також може бути причиною проблем при застосуванні амністії. Тому для вирішення цього питання пропонується на законодавчому рівні встановити загальний порядок застосування амністії в окремому законі (в т. ч. можливо в КПК України), а спеціальними законами про амністію визначати лише особливості її застосування для кожного випадку.

Ключові слова: кримінальне судочинство, звільнення від відбування покарання, амністія, обставини, які підлягають встановленню.

Постановка проблеми.

У зв'язку з гармонізацією України національного законодавства з законодавством Європейського Союзу значних змін зазнав інститут амністії. Так, із внесенням змін до КК України в 2011 та 2014 роках змін зазнали статті, що регулюють правові підстави застосування амністії, з прийняттям нового КПК України змінився порядок кримінального судочинства, у зв'язку з цим виникло багато теоретичних та практичних проблем розуміння та застосування цього інституту, які вимагають наукового обґрунтування й вирішення. Поряд із цим, процесуальний порядок застосування амністії, на жаль, чітко не передбачений в окремому законодавчому акті. Виникає ситуація, коли різні закони визначають різні елементи процедури, що, в свою чергу, значно ускладнює процес застосування амністії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема застосування амністії завжди була в центрі уваги вчених конституційного права, кримінального права, кримінального процесуального права, кримінально-виконавчого права та кримінології. Значний внесок у дослідження правових підстав та проблем застосування амністії зробили вітчизняні на зарубіжні вчені, зокрема О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, А. А. Березовський,

В. М. Бурдін, В. В. Голіна, О. О. Дудоров, О. Г. Кальман, В. Є. Квашиш, С. І. Кома-рицький, В. В. Комаров, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. Т. Маляренко, О. С. Міхлін, А. А. Музика, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. В. Сташиш, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, О. В. Туляков, В. В. Устименко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, О. В. Чеплюк, С. М. Школа та багато інших.

Метою статті є аналіз процесуального порядку застосування амністії в Україні, а також визначення переліку обставин (питань), які повинен встановити суд при розгляді та винесенні рішення про застосування амністії.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Слід зазначити, що на сьогодні немає єдності думок про правову природу і галузеву належність інституту амністії, що відображається і у відсутності єдності державної політики щодо застосування амністії. Одні вчені відносять цей інститут до сфери конституційного права¹, інші вважають, що цей інститут належить до сфери кримінального права², третя група вчених виходить із того, що інститут амністії має міжгалузевий, комплексний характер³, крім того самі по собі акти амністії не є кримінально-правовими законами, а є державно-правовими актами⁴. У зв'язку з цим з'явилась

¹ В Скибицкий, *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания* (Киев 1987) 66.

² О Зельдова, 'Роль амнистии в осуществлении советской уголовно-правовой политики' (авторевф дис канд юрид наук, Москва 1987) 25.

³ С Школа, 'Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні' (авторевф дис канд юрид наук, Київ 2004) 3.

⁴ В Кудрявцев, С Келина, *Уголовный закон: Опыт теоретического моделирования* (Москва, Наука

ще одна думка, що закон України про амністію окремий, самостійний, спеціальний закон, в якому Верховна Рада має право, виходячи зі своєї компетенції, вирішувати всі виникаючі питання, пов'язані із здійсненням конкретної амністії¹.

Основною ціллю застосування амністії, як і інших видів звільнення від відбування покарання, є розвантаження кримінально-виконавчих установ та економія коштів держави на утримання засуджених, перш за все за рахунок осіб, які не є небезпечними для суспільства.

Згідно із судовою статистикою про застосування Закону України «Про амністію у 2016 році»² станом на 8 березня 2018 року на підставі цього Закону місцевими та апеляційними судами застосовано амністію до 12 495 осіб (з яких щодо 12 103 осіб застосовано амністію судом першої інстанції та щодо 392 осіб – судом апеляційної інстанції), з яких: 11 487 звільнено від відбування покарання, 486 осіб звільнено з-під варту чи з місць обмеження волі, 345 особам скорочено наполовину невідбуту частину покарання. 6963 особам відмовлено в застосуванні амністії³. Така статистика показує, що дійсно в переважній більшості випадків за амністією звільняють осіб на стадії судового розгляду справи; особи, які вже відбувають покарання (особливо в місцях позбавлення волі), не мають достатньої інформації і можливостей для звернення до суду, адже лише 4% звільнених за амністією становили особи, які знаходились в місцях несвободи.

З 2014 року суттєво змінилась і процедура застосування загальної амністії. У зв'язку з цим необхідним є дослідження процесуального порядку застосування загальної та індивідуальної амністії. По-перше, згідно з оновленим визна-

ченням амністія передбачає звільнення лише від покарання, а не від кримінальної відповідальності, що узгоджується з загальносвітовою практикою.

По-друге, амністія може застосовуватись лише після судового розгляду і винесення обвинувального вироку суду. Оскільки амністією передбачено звільнення від покарання, необхідною передумовою її застосування є призначення судом конкретного покарання, що можливо зробити лише в разі проходження всієї процедури досудового розслідування та судового розгляду, та лише у разі доведення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Така зміна також є дуже позитивною, оскільки усуває багато вад так званої «досудової амністії». Зокрема, це дозволяє припинити певні корупційні схеми в правоохоронних органах, пов'язані з застосуванням «досудової» амністії. По-третє, позитивом є можливість застосування амністії лише судом після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого за час відбування покарання (ст. 3 Закону). Водночас, на жаль, у Законі України «Про застосування амністії в Україні» в ст. 4 не закріплено як підстава для незастосування амністії результати такого вивчення особової справи засудженого (перш за все йдеться про часткову амністію). Якщо такі критерії не визначатимуться і в окремих законах про амністію, вона і далі буде застосовуватись автоматично, а суди не зможуть виносити рішення про незастосування амністії через певні негативні характеристики з особової справи засудженого.

Повертаючись до процесуального порядку застосування амністії, зазначимо, що за загальним правилом вона

1987) 201.

¹ В Трубников, 'Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності та покарання на підставі закону про амністію' (2017) 24 *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна* Право 118.

² Про амністію: Закон України від 22.12.2016 № 1810-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-19>> дата звернення 10.06.2019.

³ 'Звіт про застосування судами Закону України «Про амністію у 2016 році» (станом на 8 березня 2018 року) місцеві та апеляційні суди' <https://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/17ordersmarch/Amnistia_zvedena_16.xls> дата звернення 10.06.2019.

застосовується після винесення судом обвинувального вироку. Передумовою для застосування амністії завжди є прийняття і набрання чинності спеціальним законом про амністію, який визначає підстави, коло осіб та умови застосування амністії (оголошує амністію). Він є передумовою або правовою підставою ініціювання, розгляду питання та прийняття рішення про застосування амністії щодо конкретної особи. Така процедура звершується прийняттям конкретного процесуального рішення судом.

Процесуальний порядок застосування загальної амністії поділяємо на кілька стадій, для кожної з яких пропонуємо визначати перелік обставин, які потрібно встановити:

1. Ініціювання питання звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією:

а) стадія кримінального провадження для звернення з заявою про застосування амністії: з заявою про застосування до особи амністії можливо звернутися лише на стадії судового розгляду кримінального провадження або на стадії перегляду чи виконання вироку, оскільки Закон України «Про застосування амністії в Україні» передбачає, що амністія може бути застосована до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину (засуджені) або кримінальні справи щодо яких розглянуті, проте вироки не набрали законної сили – ст. 1 Закону. Крім того, ст. 3 вказує, що суд, встановивши на стадії судового розгляду кримінальної справи, наявність акта амністії, що усуває застосування покарання, за доведеності вини особи постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від відбування покарання;

б) час звернення пов'язаний з терміном дії конкретного закону, яким оголошується амністія, і строками його застосування. Ст. 5 Закону України «Про застосування амністії в Україні» передбачає, що дія Закону про амністію по-

ширюється на злочини, вчинені до дня набрання ним чинності включно, і не поширюється на триваючі або продовжувані злочини, якщо вони закінчені, припинені або перервані після набрання законом про амністію чинності. У виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів чинність амністії може бути поширена на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію (умовна амністія).

Водночас у законах, якими оголошується амністія, встановлюються строки їх застосування, зокрема, в «найсвіжішому» на час написання цієї статті Законі України «Про амністію у 2016 році» передбачено, що він підлягає виконанню протягом трьох місяців (ст. 18). Уважаємо таке обмеження недосконалим, оскільки у підсумку це може порушувати права осіб, до яких вона застосовується.

Серйозною проблемою є низький рівень інформатизації та правових знань засуджених, від яких, як правило, йде ініціатива застосування амністії. Зокрема, за даними опитувань більшість засуджених (59,7%) дізнаються про оголошення амністії з газет і телебачення і лише 36,2% від працівників органів і установ виконання покарань, проте лише 64,1% засуджених мають можливість ознайомитись з текстом оголошеної амністії. Щодо працівників установ виконання покарань, з текстом знайомляться 89,2% працівників, проте текст закону зрозумілий лише для 64,1% працівників і для 58,5% засуджених. Майже всі засуджені (90,2%) висловились за необхідність коментування положень закону про амністію разом із його опублікуванням¹.

Так, з одного боку, погоджуємось, що амністія не може тривати «вічно»; проте, з іншого боку, встановлено граничний строк виконання закону (застосування амністії), який не залежить від волі особи, до якої вона може бути застосована, а пе-

¹ А Музика, 'Актуальні проблеми практики застосування амністії і здійснення помилування в Україні' (2003) 1 *Вісник Запорізького державного університету* 115.

реважно від дій державних органів – прокуратури, органів виконання покарань, завантаженості суддів, які розглядають це питання. Тобто нерідко виникатиме ситуація, коли через завантаженість прокурор не матиме змоги прибути в судові засідання, суддя переноситиме розгляд справи через завантаженість, органи виконання покарань несвоєчасно зберуть підтверджувальні документи тощо. Все це створює певні корупційні ризики, оскільки змушує людину стимулювати державні органи реагувати швидше, адже процедура і строки для звернення до суду і строки розгляду цього питання не встановлені. У зв'язку з цим, на нашу думку, слід встановлювати граничні строки на звернення особи, до якої може бути застосована амністія, до органів, які уповноважені розглядати це питання. Проте ця можливість пов'язана з наступною проблемою – суб'єкт звернення;

в) суб'єкт звернення. В загальному Законі України «Про застосування амністії в Україні» не визначено, хто має право звертатись до суду з проханням про застосування амністії і в якій формі. Як правило, це визначається в окремих законах. Зокрема, в Законі України «Про амністію у 2016 році» передбачено, що питання про застосування амністії суд вирішує за ініціативою особи, яка підтримує публічне обвинувачення в суді чи здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, органу або установи виконання покарань, а також за ініціативою обвинуваченого (підсудного) чи засудженого, їхніх захисників чи законних представників (ст. 10). На нашу думку, суб'єкти звернення як загальна процедура розгляду питання про застосування амністії повинні бути уніфіковані і вказані або в загальному законі про застосування амністії, або в КПК України.

Закон не забороняє суду самостійно ініціювати питання застосування ам-

ністії щодо конкретної особи, оскільки в ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» прямо визначено, що суд, встановивши на стадії судового розгляду кримінальної справи наявність акта амністії, що усуває застосування покарання, за доведеності вини особи, постановляє обвинувальний вирок із звільненням засудженого від відбування покарання.

Окремо слід звернути увагу на осіб, щодо яких не може бути застосована амністія, проте це питання буде розглянуто на етапі розгляду звернення про застосування амністії, адже законодавство не забороняє будь-кому звертатись з такими заявами, обмежує ж коло осіб, щодо яких вона може бути застосована. Тобто, якщо особа вважає, що має право на застосування до неї амністії, вона може звернутись до прокурора, органу чи установи виконання покарань чи безпосередньо до суду (в т.ч. через свого захисника чи законного представника), проте лише суд вирішує, має чи ні особа право на застосування до неї амністії;

г) орган звернення. В Законі України «Про застосування амністії в Україні» чітко вказано, що рішення про застосування чи незастосування амністії щодо кожної особи індивідуально приймається судом (ст. 3). Отже органом звернення є суд. Проте, щоб зрозуміти, до якого суду необхідно звертатися, слід враховувати норми КПК та стадію кримінального провадження. Так, якщо питання про застосування амністії ставиться на стадії судового розгляду до винесення вироку, це питання вирішується судом, який розглядає справу, під час винесення вироку (п. 6 ч. 1 ст. 368 КПК), якщо ж питання ставиться після винесення вироку, воно вирішується судом, який ухвалив вирок, або місцевим судом, у межах територіальної юрисдикції якого засуджений відбуває покарання (ст.ст. 537, 539 КПК). Недоліком є те, що в ст. 537 прямо не закріплено як окрему підставу розгляду питання про звільнення від відбування покарання у зв'язку з оголошенням амністії;

г) форма та зміст звернення. Чинним законодавством також не встановлено уніфікованих вимог до форми та змісту такого звернення, у зв'язку з чим вимоги встановлюються в окремих законах, якими оголошується амністія, що знову ж таки є недоліком процесуальної процедури її застосування.

Зокрема, в Законі України «Про амністію в 2016 році» передбачено, що особа, яка бажає застосування до неї амністії, її захисник чи законний представник подають клопотання до суду. Державні ж органи (особа, яка підтримує публічне обвинувачення в суді чи здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян – відповідний прокурор або орган чи установа виконання покарань) подають до суду подання (ст. 10). Вимог до клопотання та необхідності додання до нього якихось документів у законодавстві не визначено.

Щодо подання, якщо вирішується питання щодо засуджених, які перебувають в установах виконання покарань, подання начальника установи повинно бути погодженим з відповідною спостережною комісією або службою у справах дітей. До подання додаються довідка про заохочення і стягнення, особова справа засудженого та інші документи, необхідні для вирішення питання про застосування амністії. Проте законом не встановлюється строк на збір і підготовку таких документів, які мають додаватись до подання, як і строк звернення з поданням.

Оскільки немає таких вимог щодо форми і змісту документів, КПК чи іншими законами не передбачено можливості суду залишити клопотання чи подання без розгляду, надати строк для усунення недоліків тощо, отже суд повинен відкрити провадження у разі надходження такого клопотання чи подання до суду. Натомість ч. 4 ст. 11 Закону України «Про амністію у 2016 році»

передбачає, що судам, а також органам та установам, на які покладено підготовку матеріалів для вирішення питань, пов'язаних із застосуванням цього Закону, надається право вимагати від відповідних установ необхідні відомості. Такі вимоги повинні бути виконані негайно. На нашу думку, така норма повинна бути викладена в загальному законі про застосування амністії разом із строками підготовки документів та подання органами до суду.

2. Розгляд питання про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією.

Порядок розгляду цього питання знову ж таки розкиданий по різних законодавчих актах України, при цьому в жодному з них не закріплено переліку обставин, які повинен встановити суд під час розгляду. Крім того, питання про застосування амністії щодо осіб, яких засуджено судами іноземних держав і які відбувають покарання на території України, вирішують відповідні суди України з дотриманням вимог міжнародних договорів України.

Особи, які беруть участь у розгляді питання про застосування амністії, визначаються окремими законами, якими оголошується амністія. Зокрема, в «останньому» Законі, яким оголошено амністію в 2016 році, визначено, що під час розгляду судами справ про застосування амністії участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою. Якщо розглядається справа про застосування амністії щодо неповнолітньої особи, в судовому засіданні у передбачених законом випадках бере участь її законний представник. У судовому засіданні може брати участь захисник (ст. 10). Особа, щодо якої вирішується питання про застосування амністії, викликається в судове засідання і може давати пояснення. Неявка цієї особи не зупиняє розгляду справи (ст. 11). При цьому, без участі прокурора розгляд цього питання неможливий.

КПК визначає порядок розгляду питань під час виконання вироку.

Ч. 5 ст. 539 КПК України визначає, що у судові засідання викликаються засуджений, його захисник, законний представник, прокурор. Про час та місце розгляду клопотання (подання) повідомляються орган або установа виконання покарань, що відає виконанням покарання або здійснює контроль за поведінкою засудженого; лікарська комісія, що дала висновок стосовно питань застосування до засудженого примусового лікування або його припинення, у випадку розгляду відповідних питань; спостережна комісія, служба у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання; цивільний позивач і цивільний відповідач, якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, інші особи у разі необхідності. Неприбуття в судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду клопотання (подання), не перешкоджає проведенню судового розгляду, крім випадків, коли їх участь визнана судом обов'язковою або особа повідомила про поважні причини неприбуття.

Уважаємо, що можливість розгляду питання про застосування амністії без участі особи, щодо якої вирішується це питання, а також необов'язковість залучення захисника є порушенням прав такої особи.

Коло осіб, залучення яких є обов'язковим для розгляду питання, строки розгляду, а також перелік обставин, які повинен з'ясувати суд при вирішенні питання про амністію (питань, які суд має з'ясувати), повинен бути встановлений у загальному законі.

Правила розгляду питань, пов'язаних з виконанням вироку, розглядається протягом десяти днів з дня його надходження до суду суддею одноособово згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318–380 КПК, з урахуванням положень цього розділу (ч. 3 ст. 539 КПК).

Застосування амністії не допускається, якщо обвинувачений (підсудний) або засуджений заперечує проти цього.

Особа, щодо якої вирішується питання про застосування амністії, дає свою згоду суду в усній чи письмовій формі з обов'язковим зазначенням цього в журналі судового засідання (ст. 10 Закону України «Про амністію у 2016 році»).

Уважаємо за необхідне також визначити перелік обставин (питань), які повинен встановити суд при розгляді та вирішенні питання про застосування амністії:

1. Чи уповноваженою особою подано клопотання (подання) про звільнення від відбування покарання у зв'язку з амністією.

2. Чи додано до клопотання (подання) всі необхідні документи, необхідні для вирішення питання. Якщо ні, суд повинен визначити, які документи і в кого необхідно витребувати.

3. Чи входить особа до переліку осіб, до яких може бути застосована амністія (в т.ч. чи не входить особа до переліку осіб, вказаних у ст. 4 Закону України «Про застосування амністії в Україні» чи до інших категорій осіб, які визначені спеціальними законами про оголошення амністії). Крім того, ч. 4 ст. 86 КК України визначає, що: особи, визнані винними у вчиненні корупційних злочинів, вироки стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а особи, вироки стосовно яких набрали законної сили, – не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 цього Кодексу.

4. Чи є підстави для застосування до особи амністії, викладені в спеціальному законі про оголошення амністії, у тому числі які це обставини і якими документами вони підтверджені. Важливе застереження у цьому контексті висловлює В. М. Білоконов. Якщо особа на день набрання чинності законом про амністію мала право на застосування щодо неї ам-

ності, то таке право вона не може втратити в майбутньому. Наприклад, якщо особа була інвалідом або жінка була вагітною на день набрання чинності цим Законом, а потім до моменту розгляду в суді питання про застосування до них амністії особа перестала бути інвалідом, а у жінки скоївся, наприклад, викидень, то суд повинен застосувати до них акт амністії, оскільки це право на застосування закону про амністію визначається на день набрання чинності відповідним Законом, а не на день розгляду цього питання в суді¹.

5. Чи не заперечує особа проти застосування до неї амністії. При цьому, особа, щодо якої вирішується питання про застосування амністії, дає свою згоду суду в усній чи письмовій формі з обов'язковим зазначенням цього в журналі судового засідання (ст. 10 Закону України «Про амністію у 2016 році»). З метою уникнення будь-якого тиску на особу доцільним є з'ясування її думки саме в судовому засіданні і розгляду питання з обов'язковою її участю та участю її захисника (крім випадків, якщо особа сама відмовилась від нього).

Цілком закономірно, що обвинувачений наділяється правом заперечувати проти амністування, оскільки він (поряд з іншими мотивами) може вважати себе невинуватим. Стосовно осіб, які засуджені та відбувають призначене їм покарання, виникає досить суперечливе питання. Іноді такі особи не бажають бути амністованими й відповідно залишати місце відбування покарання з соціально-психологічних, побутових та інших поважних для них причин. Чи вправі вони наполягати на тому, щоб їхня справа тривала у звичайному порядку, тобто продовжувати відбувати покарання. Якщо особа, будучи обвинуваченою або підсудною, може відмовитися від амністії з огляду на можливість припинення кримінальної справи за реабілітуючими

обставинами, то засуджений, який відбуває покарання, вже не має істотних підстав для цього².

Наявність чи відсутність підстав, які унеможливають застосування амністії до особи. Зокрема, ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» визначає, що рішення про застосування чи незастосування амністії приймається судом стосовно кожної особи індивідуально після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого за час відбування покарання.

Водночас, конкретні закони, якими оголошується амністія, не передбачають підстав для відмови у застосуванні амністії через незадовільну поведінку засудженого, незадовільну характеристику чи інші обставини, викладені в особовій справі. Тому, на нашу думку, такі підстави для відмови в застосуванні до особи амністії, повинні викладатись у загальному законі. На сьогодні ж Верховний Суд звертає увагу на те, що в разі звернення до суду обвинуваченого/його захисника із клопотанням про звільнення від відбування покарання на підставі акта амністії суди, встановивши, що обвинувачений є суб'єктом амністії, не мають права вибору щодо застосування цих положень або відмови в задоволенні цього клопотання. За наявності звернення і підстав вважати обвинуваченого суб'єктом амністії акт держави про оголошення амністії є обов'язковим до застосування судами³.

У зв'язку з великим колом обставин, які повинні бути з'ясовані, видається, що встановлений десятиденний строк для розгляду цього питання є вкрай малим для повного і об'єктивного дослідження всіх обставин.

Розгляд питання завершується винесенням процесуального рішення. Якщо розгляд питання про застосування ам-

¹ В Білоконева, *Застосування амністії в Україні (судова практика): науково-методичний посібник* (Запоріжжя 2009) 36–37.

² О Дудоров, *Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці)* (Вайте 2017) 132.

³ Судова справа № 2011/9106/12: Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду від 20.12.2018 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78980178>> дата звернення 10.06.2019.

ності вирішується під час судового розгляду кримінального провадження, таке рішення викладається в обвинувальному вирокі суду, яким особа визначається винною у вчиненні злочину з призначенням їй покарання та звільненням від нього у зв'язку з застосуванням амністії. Якщо питання вирішується після оголошення вироку, суддя виносить ухвалу (ч. 6 ст. 539 КПК), вимоги до змісту ухвали встановлені в ст. 372 КПК України.

3) *Перегляд рішення у разі його оскарження.*

Якщо рішення про застосування амністії викладається в обвинувальному вирокі, воно оскаржується в межах оскарження обвинувального вироку. Якщо рішення оформлюється ухвалою, така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 6 ст. 539 КПК) за правилами оскарження ухвал. Так, у Постанові судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 01.12.2016 № 280кс (15)16 вказується на відсутність правових підстав для оскарження в касаційному порядку судового рішення, пов'язаного із виконанням вироку¹.

Проте в подальших рішеннях новостворений Верховний Суд вказує на можливість касаційного перегляду судових рішень, які виносяться на стадії виконання вироку, у формі ухвал. Суд переглядає ухвалу в касаційному порядку, посилаючись на ст. 434 КПК. Суд зазначає: стаття 434 КПК України передбачає, що суд касаційної інстан-

ції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального й процесуального права при ухваленні судових рішень у тій частині, в якій їх було оскаржено². Це логічно, адже положення ч. 2 ст. 424 КПК необхідно тлумачити цілісно і питання про те, чи підлягають оскарженню в касаційному порядку судові рішення щодо застосування амністії, слід вирішувати, виходячи з положень Конституції України, згідно з п. 8 ст. 129 якої повнота касаційного перегляду обмежена лише випадками прямого, недвозначного виключення (заборони) на рівні закону. Оскільки КПК не встановлює прямої заборони на оскарження в касаційному порядку судових рішень щодо застосування амністії, то такі рішення підлягають касаційному оскарженню.

Висновки. На сьогодні процесуальний порядок загальної амністії в жодному законодавчому акті чітко не передбачений, а різні закони визначають окремо різні елементи процедури. Такий підхід не сприяє ефективному належному регулюванню цього питання, а також може бути причиною проблем при застосуванні амністії. Тому для вирішення цього питання вважаємо за необхідне прийняття окремого закону, яким би визначався процесуальний порядок застосування амністії, а в прийнятих окремих законах про амністію визначались би конкретні підстави (критерії) для застосування амністії.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Pro amnistiyu u 2016 roci: Zakon Ukrayini vid 22.12.2016 r. № 1810-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-19>> data zvernennya 10.06.2019 [in Ukrainian].

CASES

2. Zvit pro zastosuvannya sudami Zakonu Ukrayini «Pro amnistiyu u 2016 roci» (stanom na 8 bereznya 2018 roku) miscevi ta apelyacijni sudi <https://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/17ordersmarch/Amnistia_zvedena_16.xls> data zvernennya 10.06.2019 [in Ukrainian].

¹ Судова справа № 317/1520/16-к: Постанова Верховного суду України від 01.12.2016 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63392701>> дата звернення 10.06.2019.

² Судова справа № 255/5532/16-к: Постанова Верховного суду України від 19.04.2018 р. <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73598869>> дата звернення 10.06.2019.

3. Sudova sprava № 2011/9106/12: Uhvala Verhovnogo Sudu u skladi kolegiyi suddiv Kasacijnogo kriminalnogo sudu vid 20.12.2018 r. <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78980178>> data zvernennya 10.06.2019 [in Ukrainian].

4. Sudova sprava № 317/1520/16-k: Postanova Verhovnogo sudu Ukrayini vid 01.12.2016 r. <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63392701>> data zvernennya 10.06.2019 [in Ukrainian].

5. Sudova prava № 255/5532/16-k: Postanova Verhovnogo sudu Ukrayini vid 19.04.2018 r. <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73598869>> data zvernennya 10.06.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

6. Skibickij V, *Osvobozhdenie ot ugolovnoj otvetstvennosti i otbyvaniya nakazaniya* (Kiev 1987) 184 [in Russian].

7. Kudryavcev V, Kelina S, *Ugolovnyj zakon: Opyt teoreticheskogo modelirovaniya* (Moskva, Nauka 1987) 276 [in Russian].

8. Bilokonev V, *Zastosuvannya amnistiyi v Ukrayini (sudova praktika): naukovo-metodichnij posibnik* (Zaporizhzhya 2009) 36–37 [in Ukrainian].

9. Dudorov O, *Kriminalne pravo: teoriya i praktika (vibrani praci)* (Vaite 2017) 872 [in Ukrainian].

JOURNAL ARTICLES

10. Muzika A, 'Aktualni problemi praktiki zastosuvannya amnistiyi i zdziennya pomiluvannya v Ukrayini' (2003) 1 *Visnik Zaporizkogo derzhavnogo universitetu* 114–117 [in Ukrainian].

11. Trubnikov V, 'Problemi zvilnennya vid kriminalnoyi vidpovidalnosti ta pokarannya na pidstavi zakonu pro amnistiyu' (2017) 24 *Visnik Harkivskogo nacionalnogo universitetu imeni V.N. Karazina Pravo* 114–119 [in Ukrainian].

ABSTRACT

12. Zeldova O, 'Rol amnistii v osushestvlenii sovetsoj ugolovno-pravovoj politiki' (avtoref dis kand yurid nauk, Moskva 1987) 25 [in Russian].

13. Shkola S, 'Kriminalno-pravovi problemi zastosuvannya amnistiyi ta zdziennya pomiluvannya v Ukrayini' (avtoref dis kand yurid nauk, Kiyiv 2004) 20 [in Ukrainian].

Chugaievska A.,

Senior Lecturer

*Criminal Law and Criminal Proceedings Law
Educational-Scientific Institute*

*«Legal Institute of SHEE «Kyiv National
Economic University» named after*

Vadim Hetman

ORCID ID: 0000-0002-5522-2693

Specific features of the exemption from punishment procedure based on the law on amnesty

Amnesty as legal institute was influenced significantly by to the process of harmonization of the Ukrainian law with EU Legislation. Amendments to the Criminal Code of Ukraine adopted in 2011 and 2014 changed the legal grounds for amnesty application. Adoption of the new Criminal Proceeding Code changed the criminal judicial rules, it exposed a number theoretical and practical issues on understanding and implementing of the institute, which require scientific grounding and resolving. In the same time, the criminal proceeding rules are not envisaged into the separate law. Thus different legal acts read different elements of the procedure, which makes amnesty application more complicated.

The purpose of the article is criminal proceeding rules on amnesty application in Ukraine analysis providing, and identification the list of legal facts (issues) to be addressed by the court in the course of considering the application of amnesty.

The author analyzed the procedural procedure for the exemption from serving the sentence on the basis of the Law on Amnesty, identified the key problems related to the implementation of the amnesty and formed proposals for their solution.

The procedural procedure for the use of amnesty by the author is divided into several stages: the initiation of the issue of release from punishment in connection with the amnesty; Consideration of an amnesty sentence; review the decision if it is appealed The prerequisite for its application is always the entry into force of the Law on Amnesty, which defines the category of persons, time, grounds for application and other peculiarities of amnesty.

In considering this issue, it is for the court to ascertain the following circumstances: whether an authorized person has filed a petition (motion) for release from punishment in connection with an amnesty; whether all necessary documents have been added to the request (submission) to resolve the issue. If not, the court must determine what documents and who should be required; whether the person is included in the list of persons to whom the amnesty may be applied (including whether the person is included in the list of persons referred to in Article 4 of the Law of Ukraine «On the application of amnesty in Ukraine» or other categories of persons designated by special amnesty laws); whether there are grounds for application to the person of amnesty set out in the special law on the announcement of amnesty, including what are the circumstances and what documents they are confirmed; whether the person objects to the use of amnesty; as well as the presence or absence of grounds preventing the application of amnesty to a person.

On the basis of the conducted research the author concludes that the procedural procedure of general amnesty is not explicitly stipulated in any legislative act, and different laws define separately different elements of the procedure. This approach does not contribute to the effective regulation of this issue and may also cause problems with amnesty. Therefore, in order to resolve this issue, it is proposed to establish at the legislative level the general procedure for the use of amnesty in a separate law (including possibly in the CPC of Ukraine), and to determine only specific features of its application for each case by special laws on amnesty.

Key words: *criminal proceedings, release from punishment, amnesty.*

Стаття надійшла до редакції журналу 22.09.2019.